

YU ISSN 0350—185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LI

Уређивачки одбор:

*др Даринка Гортан—Премк, др Ирена Грциќац, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Мигар Пешиќан, др Живојин Станојчић,
др Драго Ћупић, др Егон Феќете*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

1995

decembar 1994.

EMIL HORÁK, Srbochorvátsko-slovenský a slovensko-srbochorvátsky slovník, Slovenské pedagogické nakladateľstvo Obzor — Tvorba, Bratislava 1991, str. 1—755.

Dvojezična leksikografija, u sprezi s našim („srpskohrvatskim“) jezikom, obogaćena je još jednim delom, ovoga puta u spoju sa slovačkim. Kako svako leksikografsko delo pobuđuje interesovanje ne samo onih kojima je namenjeno već i leksikografskih radnika uopšte, razumljivo je što svako novo ostvarenje ove vrste biva dočekano s pažnjom i radoznalošću.

Delo koje je pred nama, već na prvi pogled možemo zaključiti, ne donosi sobom značajnija odstupanja od već uhodanih i poznatih leksikografskih rešenja i postupaka. Podstaknut nastojanjem da se kulturne veze između Slovaka i govornika našeg jezika unaprede opštim pa i međusobno boljim jezičkim (spo)razumevanjem u svakodnevnoj komunikaciji, autor je u rečnički fond unosi reči na osnovu kriterijuma učestalosti i njihove upotrebne vrednosti u savremenoj, mahom svakodnevnoj, kolokvijalnoj komunikaciji, izostavljajući pri tome specifične, manje rasprostranjene lekseme ili značenja stilističkog ranga, kao i širu paletu stručnih termina i izraza. U oba svoja segmenta rečnik, po autorovom kazivanju, sadrži po 25 hiljada reči i izraza, što samo po sebi predstavlja veoma skroman repertoar za veće zahteve, ali nesumnjivo pruža dobru osnovu za potrebe kojima je i namenjen. Izvesna „ušteda“ postignuta je svojevrsnom racionalizacijom, odnosno eliminacijom da tako kažemo — „gramatikalizovanih“ leksema, onih koje se mogu (re)konstruisati uobičajenim i standardnim morfološko-tvorbenim postupkom, tj. koje se „pravilno tvore“ sličnim formantima u oba jezika, takve kao što su standardni deminutivni ili augmentativni oblici, prilozi sa pridevskom strukturom, glagolske imenice i sl. Za uzvrat ovom postupku, lekseme su snabdevene najosnovnijim gramatičkim podacima koje olakšavaju pravilno razumevanje slovačkog odnosno našeg teksta i upućuju na regularne morfološke oblike i ortografske forme reči.

Praktičnoj upotrebljivosti rečnika značajno doprinosi dobar i uhodani postupak češko-slovačke leksikografije — da se značenja ne iskazuju samo standardnim, opisnim definicijama već i da se ilustruju frekventnim sintagmatskim spregama, čime se, s jedne strane, postiže značajna racionalizacija u sistemu definicije, a s druge, znatna efikasnost u prezentaciji upotrebne vrednosti leksičkog materijala u jezičkoj komunikaciji.

Dakako, uvek u takvim prilikama iskršava i pitanje — u kojoj je meri valjano preslikana jezička realnost, iako se istovremeno ne može u tome zahtevati i puna egzaktnost, s obzirom i na nedovoljnu istraženost jezičkih prilika u tom pravcu. Ako se još ima u vidu da se leksički repertoar jezika neprestano menja i nadopunjava novim materijalom, leksikografskoj praksi odista nije lako, a uvek ni moguće da novine i promene u savremenoj jezičkoj praksi ažurno registruje.

Metodologija prezentacije materijala i u slovačkoj i u srpskohrvatskoj verziji rečnika koji je pred nama mahom je standardna, uobičajena, a kako je vokabular namenjen pre svega Slovacima, koji u nemalom broju žive i u našoj zemlji, repertoar leksike i njene prezentacije usklađen je s ovim zahtevima. U tom pogledu vredno je naglasiti: da se svrstavanje reči u gnezda načelno izbegava; da se posebno izdvajaju frazeološke konstrukcije od sintagmatskih i definišu odgovarajućim ekvivalentima drugoga jezika, što je naročito važno kada se leksički spojevi ili višočlane konstrukcije ne mogu prevoditi bukvalno; da se iskazuje rekcija glagola, istina mahom onda kada se u posmatranim jezicima međusobno razlikuje; da se izričito upozorava na nepravilne gramatičke forme u domenu konjugacije, tvorbe, npr. komparativa, i na druge osobenosti gramatičkog sistema. Prozodijske odlike naše leksike nisu pokazivane, čime je rečnik neupotpunjen, ali je i to bolje nego da su — s obzirom na složenost naše akcenatske situacije i standardne norme — prikazane s nedostacima, a što biva skoro tipično za priručnike ove vrste ako se upuste u ovaj teren, gde vrebaju mnoge zamke čak i za dobre poznavaoce ove problematike.

Rečnik akceptira i standardnu dvovarijantnost srpskohrvatskog jezika. „Rivalske“ forme tipa *pozorište/kazalište*, *opšti/opći*, *uvo/uh* i dr. pokazane su u srpskohrvatsko-slovačkom delu ravnopravno, kao autohtone lekseme; ekavsko-(i)jekavski oblici registrovani su dosledno, s tim što su oba lika prikazana uz ekavsku formu, dok se u slovačko-srpskohrvatskom segmentu refleksno *j/ij* okruglom zagradom grafički izlučuje od ekavskog *e* u okviru iste reči (po sistemu: *d(ij)ete* i sl.).

Pored vokabularskog kompleksa, prikazana je i karta rasprostiranja zapadne, odn. istočne varijante sa ekavskim, odn. (i)jekavskim zonama (dakako, sasvim grubo).

Ono što je za svaki rečnik, pogotovo dvojezični za svakodnevnu upotrebu najosetljivije jeste — ne samo šta od mogućeg govornog repertoara u vokabular uneti već i šta iz njega izostaviti. Pitanje je osetljivo i za dobre poznavaoce vlastitog jezika, a pogotovo za one kojima jedan od njih nije maternji. Samo tako treba razumeti to što u ovom rečniku, na srpskohrvatskoj „strani“ u okviru sekcije slova „A“ nalazimo (posmatrano u sasvim proizvoljno odabranom segmentu), recimo, oblik prideva *afrikanski*, ali ne i oblik *afrički* (koji je čak bliži i češko-slovačkoj soluciji — *afričský*), ili što među srpskohrvatskim odrednicama nalazimo leksemu *aktovka* u značenju (pod 1) 'tašna za spine, akt-tašna' (značenje koje je, međutim, svojstveno za češki i slovački jezik), iako u slj. takvo značenje nije egzistentno; *aktovku* naši rečnici ili ne registruju ili je navode mahom u značenju *jednočinka* (što je, u stvari, preuzeto iz češkog), mada je i

u tom značenju ova leksema kod nas, u stvari, neodomaćena. Ali se zato ovaj rečnik može (u ovom segmentu posmatrano) pohvaliti sasvim aktuelnim odrednicama tipa *autogol*, *autoguma*, *autokamp*, *autolimar*, *autoradionica*, *autostoper* i sl. (pri čemu se, istina, nije baš mnogo marilo pišu li se sve ove odrednice kao jedna reč ili kao polusloženice, sa crticom, kako to propisuje Pravopis iz 1960. godine), mada, s druge strane, nema odrednica kao: *autodrom*, *auto-garaža*, *automatizam*, *automatizacija*, *autorizacija*, *autoportre(t)* i dr. Naravno, takve se „praznine“ i mogu i ne mogu razumeti ili pravdati, jer je odista stvar sastavljaja vokabulara da se u odabiru materijala opredeli prema svojim kriterijumima i razumevanju dnevnojezičkih potreba.

Isto se može reći i za sadržaj takozvanih izraza (frazema) kojih u shj. kao i u češkom i slovačkom ima napretek. Tako je, primera radi, zanimljivo da su uz im. *bog* navedena samo četiri izraza, a uz slovački ekvivalent — *boh* — ni jedan.

Detaljnijim pregledom materijala mogle bi se primetiti i druge slične osobnosti koje ovom delu podižu ili spuštaju pozitivnu ocenu, ali se time nikako ne dovodi u pitanje njegova nesumnjiva vrednost, pogotovo u praktičnom međujezičkom kontaktu i saobraćaju. Poželeti je da se ovakva leksikografska dela na našem kulturnom horizontu javljaju sve više i sve češće. Uostalom, rečnici nisu nikada ni dovoljno dobri ni dovoljno potpuni da ne bi stalno podsticali leksikografe na sve novija i modernija izdanja, među koja, mislimo, s pravom u ovom trenutku ubrajamo i ovaj koji je pred nama.

Beograd

Egon Fekete